

Dünya miqyasında və Azərbaycanda gender inkişafına diqqətin artırılması

Beynəlxalq təşkilatlar gender inkişafına və bu sahədə mövcud olan qeyri-bərabərliyin aradan götürülməsinə daim diqqət yetirirlər. Akademik Urxan Ələkbərov yazır: "2000-ci ilin iyun ayında keçirilən BMT-nin Baş Assambleyasının sessiyası, məhz gender problemlərinə həsr edilmişdi. Baş Assambleyanın sessiyası: "Gender bərabərliyi, XXI əsr üçün inkişaf və sülh" şüarı altında keçirilmişdi. Sessiya gender bərabərliyinin təmini üçün, qadınlar və kişilər arasında mövcud olan sosial bərabərsizliyin aradan qaldırılması istiqamətində əsas məqsədləri müəyyən etmişdir. Sessiyada qəbul edilmiş qərara əsasən bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

Yoxsulluqla mübarizə. Bu sahədə bir sıra nailiyyətlər əldə edilməsinə baxmayaraq, yoxsulluq sahəsində gender qeyri-bərabərliyi mövcuddur və yoxsulların 70%-ni qadınlar təşkil edir. Yoxsulluğun, ümumiyyətlə və xüsusilə, qadınlar arasında azaldılması davamlı insan inkişafı sahəsində ən mühüm problemlərdəndir.

Qadınların təhsil və təlimi. Təhsil sahəsində gender qeyri-bərabərliyi bir sıra ölkələrdə mövcuddur və aradan qaldırılmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasında təhsil və təlimdə gender qeyri-bərabərliyi mövcud deyil və bu problem bizim ölkə üçün aktual deyil.

Qadınların sağlamlığı. Bu sahədə bir sıra ölkələrdə gender bərabərsizliyi müşahidə olunmasına baxmayaraq, qadınların orta ömür uzunluğu kişilərin ömür uzunluğundan, bir qayda olaraq, çoxdur. Lakin buna baxmayaraq, qadınların sağlamlıq problemləri mövcuddur və onlar aradan götürülməlidir.

BMT-nin Baş Assambleyasının Sessiyası bir sıra digər gender məsələlərini də müzakirə etmişdir. Bunların arasında qadınlara qarşı zorakılıq, qadınlar və hərbi münafiqələr, qadınlar və iqtisadi inkişaf və digər məsələlər müzakirə edilmiş, müvafiq qərarlar qəbul edilmişdir. Habelə, qadınlar və təbii mühit, qadın və mətbuat məsələlərinə dair təkliflər də qəbul edilmişdir. Azərbaycanda gender problemlərinin kəskinləşməsinin başlıca səbəbi ölkəyə qarşı hərbi təcavüz, torpaqların işğalı və bir milyona yaxın qaçqın və köçkün əhalinin olmasıdır".

BMT Baş Assambleyasının Sessiyasında qəbul edilmiş sənədlərlə yanaşı, gender problemləri, gender qeyri-bərabərliyinin aradan qaldırılması və yaxud kəskin dərəcədə azaldılması 2002-ci ildə Dünya Sammitində təsdiqlənmiş Minilliyin Məqsədləri hesablarında da öz əksini tapıb. Hazırkı dövrdə bir çox gender problemlərinin həlli istiqamətində tərəqqiyə nail olunmasına baxmayaraq, 2015-ci ildən sonrakı müddət üçün nəzərdə tutulmuş və bəşəriyyət üçün aktual məqsədlər arasında gender problemi xüsusi yer tutur.

U.Ələkbərovun fikrincə, gender bərabərliyi istiqamətində fəaliyyəti müvəffəqiyyətlə həyata keçirmək, bu əhəmiyyətli sahəni planlaşdırıb idarə etmək üçün xüsusi bilik və bacarığa malik olmaq vacibdir. Dünyanın aparıcı ölkələrində həm dövlət, həm də vətəndaş cəmiyyəti və fərdi sektorda gender bərabərliyi sahəsində əldə edilmiş nəti-

cələr və bu sahənin idarə edilməsində əhəmiyyətli biliklərin toplanmış olduğunu sübut edir. Bu vacib sahəyə aid olan biliklərin kifayət qədər olması davamlı insan inkişafı sahəsində siyasətin həyata keçirilməsi üçün böyük əngəldir.

Gender problemlərini müvəffəqiyyətlə həll etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasında, ardıcıl olaraq, bir sıra tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Belə təşkilati tədbirlər arasında hökumətin tərkibində Qadın Məsələləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, sonralar isə, bu komitənin səlahiyyətlərini genişləndirməklə onun yeni dövlət strukturuna - Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə çevrilməsini göstərmək olar. Bu dövlət qurumunun səmərəli fəaliyyəti nəticəsində, ölkədə bir çox gender problemləri aradan qalmaqdadır. Milli qurumlarla yanaşı, bir çox beynəlxalq təşkilatlar, ilk növbədə, BMT-nin müxtəlif agentlikləri ölkədə gender problemlərinin həllinə yönəldilmiş siyasətin həyata keçirilməsinə öz töhfələrini verirlər.

Gender problemlərinin həllində ictimai təşkilatların rolu olduqca yüksəkdir. Azərbaycanda gender problemləri ilə məşğul olan çoxsaylı qeyri-hökumət təşkilatları (QHT) fəaliyyət göstərir. Gender sahəsində çalışan beynəlxalq və milli QHT-lər cinslər - kişi və qadınlar arasında sosial bərabərliyin təmin edilməsi istiqamətində, bu problemin həllində mühüm nəticələr əldə etmişlər. İxtisaslaşmış gender QHT-ləri ilə yanaşı, ölkədəki digər ictimai birliklər də bu problemlər ilə məşğul olur və gender siyasətinin planlaşdırılmasında, idarə edilməsində və monitorinqində iştirak edirlər.

Akademik U.Ələkbərov daha sonra yazır: "Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən QHT-lər arasında gender inkişafı və gender bərabərliyi sahəsində çalışan və yaşayış yerlərində yaradılan ictimai birliklərin fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə dünyada ilk "İnsan İnkişafı və Davamlı Gəlir Əldə Edilməsinə Kömək" gender sahəsində ixtisaslaşmış ictimai birlik qadınlar tərəfindən yaradılıb. Bu davamlı insan inkişafının institutlaşmasına istiqamətlənmiş yeni addımdır və gender problemlərinin həllinə yönəldilmişdir. Azərbaycanın bu yenilikçi təşəbbüsü haqqında məlumat BMT tərəfindən innovasiya kimi dünya miqyasında yayılmışdır.

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra gender bərabərliyi sahəsində bey-

nəlxalq əlaqələrin fəal iştirakçısına çevrilib. Ölkə gender bərabərliyinə aid bütün Konvensiyaların iştirakçısıdır və eyni zamanda, ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq əməkdaşlığı da həyata keçirir. Azərbaycanın iştirak etdiyi əsas beynəlxalq hüquqi sənədlər arasında BMT və Beynəlxalq Əmək Təşkilatının "eyni əməyə görə eyni ödəniş" prinsipinə əsaslanan Konvensiyasını (1951-ci il) göstərmək olar. Bu prinsip bir çox ölkələrin milli qanunlarında, o cümlədən, Azərbaycan Respublikasının qanunlarında da öz əksini tapmışdır. Azərbaycanın nümayəndə heyətləri gender inkişafına həsr olunmuş beynəlxalq tədbirlərdə, mütəmadi olaraq, iştirak edir. Dövlət və beynəlxalq təşkilatlar bu tədbirlərdə iştirak etmək üçün ölkə nümayəndələrinə lazım olan şəraiti yaradırlar."

Azərbaycanda hələ 1907-ci ildə Dövlət Dumasının Müsəlman Fraksiyasının rəhbəri Xasməmmədov azərbaycanlı qadınların səvermə hüquqları barədə qanun layihəsi hazırlayıb. Lakin qadın hərəkatının inkişafı sahəsində ən vacib tarixi fakt 1918-ci ilə təsadüf edir. Məhz həmin il azərbaycanlı qadınlar, bir çox Qərb ölkələrindən daha erkən, səvermə hüququ qazanıblar. Bu fakt özlüyündə olduqca əhəmiyyətlidir. Belə ki, Azərbaycan qadınlarının tarixən ölkənin kişi əhalisi ilə bərabər hüquqlara, müəyyən sosial statusa nail olmaq yolunda bütün dünyada birinciliyinin təsdiqidir. Bu hadisə ölkəmizdə qadın hərəkatının təkamülü üçün yeni perspektivlər açır. 1921-ci ildə Azərbaycan qadınlarının ilk Qurultayı baş tutub. 1957, 1967, 1972-ci illərdə növbəti qurultaylar keçirilib. 2013-cü ildə keçirilmiş qadınların qurultayı xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Qurultay gender problemlərinin həllində əldə edilmiş nailiyyətləri müzakirə etdi. Eyni zamanda, cəmiyyətin inkişafında xüsusi əhəmiyyət daşıyan bu istiqamətin gələcək perspektivləri də müzakirə edildi. Qeyd etmək lazımdır ki, hələ sovet dönməsində Azərbaycan qadınları ictimai həyatın müxtəlif, sahələrində təbii potensialları reallaşdırmaq imkanı qazanıb, qulluğunda rəhbər vəzifələrə irəliləyiblər".

Müəllifin fikrincə, qadınların cəmiyyətdə vəziyyətinin dəyişməsi təkcə tarixi qanunauyğunluq, cəmiyyətin təkamülü kimi qəbul edilməlidir. Bu proses, eyni zamanda, hər hansı bir ölkədə və ya bölgədə mövcud olan iqtisadi, sosial və mədəni mühitdən, gender bərabərliyi sahəsində həyata keçirilən siyasətdən asılıdır. Elmi-texniki tərəqqi bəşəriyyətə bir sıra yeni texnoloji nailiyyətlər bəxş edib ki, bu da müxtəlif proseslərin həyata keçirilməsində qadın və kişilərin fiziki imkanları arasında mövcud olan təbii fərqlərin aradan qaldırılmasına və yaxud kəskin surətdə azalmasına xidmət edir. Yeni texnoloji nailiyyətlər, eyni zamanda, qadınların ev işlərinə sərbəst vaxtın qənaətini də təmin edir. Belə bir şərait gender problemlərinin həllinə, yəni qadın

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDİF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

və kişilərin cəmiyyətdəki vəziyyətinə mövcud olan fərqlərin aradan götürülməsinə xidmət edir. Son zamanlar gender bərabərliyinin təmin edilməsi prosesinin daha böyük vüsət alması, qadınların iqtisadi və ictimai fəaliyyətlərə daha geniş cəlb edilməsi müasir texnologiyaların inkişafı ilə əlaqədardır. Bu texnologiyalar qadınlara evdən çıxmaq şərti ilə, iqtisadi və ya ictimai fəaliyyətlə daha fəal məşğul olmaq üçün imkan qazandırır.

Qeyd olunduğu kimi, qadınların cəmiyyətdə tutduğu mövqeyə zəmanə, milli və dini mədəniyyətdən və digər amillərdən asılıdır. Məsələn, müasir dövrdə gender inkişafında yüksək nailiyyətlər əldə etmiş bir çox Qərbi Avropa ölkələrində XX əsrin əvvəllərinə kimi qadınların evdən kanarda işləməsi, maddə qulluq etməsi əhalinin orta və yüksək təbəqələri üçün qəbul olunmaz idi. Sosial baxımdan daha aşağı mövqeyə tutan və maddi ehtiyacı olan ailələrdən çıxan qadınlar isə maddə varlı ailələrdən olan qadınlara ev işlərində kömək göstərirdilər. Lakin istisnalar da olur. Məsələn, tarixən və hazırda Afrika-da məskunlaşan bəzi etnik qruplarda kişi və qadınlar ev işlərinin yerinə yetirilməsində eyni dərəcədə iştirak edirlər. Bu qruplarda qadınlar ictimai işlərə kişilərdən daha çox cəlb edirlər.

Deməli, gender bərabərliyi fenomenini yalnız müasir problem deyil və əsasən, inkişafda daha yüksək nəticələr əldə etmiş ölkələrə

aid edilə bilməz. Bəzi hallarda gender bərabərliyinin təmin edilməsi və bu sahədə əldə edilmiş nailiyyətlər etnik sənənd kimi müşahidə olunmaqdadır.

Azərbaycanda da qadın hərəkatının zəngin tarixi var və ölkənin bu sahədə təcrübəsi digər, xüsusilə Şərqi ölkələri üçün olduqca əhəmiyyətli hesab edilə bilər. Azərbaycan Respublikası, müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, gender inkişafı sahəsində aparılan siyasət uğurlu, əldə edilmiş nailiyyətlər isə əhəmiyyətlidir. Bu, həm dövlət siyasətini, həm də bu sahədə fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarının (QHT) fəaliyyətini əhatə edir. Ölkədə gender bərabərliyi sahəsində geniş beynəlxalq əməkdaşlıq həyata keçirilir və Azərbaycan bir çox gender bərabərliyinin təmin olunmasına yönəldilmiş beynəlxalq Konvensiyaların iştirakçısıdır.

Qeyd edildiyi kimi, gender problemləri qadınların vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırılması kimi qəbul oluna bilməz. Gender məsələlərinin öyrənilməsi və bu sahədə olan problemlərin həlli həm kişilər, həm də qadınlar üçün vacibdir. Onlar qadın və kişi arasında olan əmək bölgüsü münasibətlərinin yaxşılaşmasına və insan potensialının inkişaf göstəricilərinin yüksəlməsinə xidmət edir. Bu isə davamlı inkişafı təmin edən başlıca amillərdəndir.

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru